

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ-АНДРАГОГІВ ДЛЯ РОБОТИ З ДОРΟΣЛИМИ

У статті автор розглядає питання, які стоять перед сучасною вищою освітою – підготувати фахівців, здатних до гідного виконання своєї місії в мінливому світі, де головну роль будуть грати знання, інформація й освіта – фахівців-андрагогів, які зможуть працювати з дорослими но-новому; подано характеристику професійних якостей викладача-андрагога та визначені його основні функції; підкреслено важливість використання андрагогічних принципів у навчанні з дорослими; визначено одну з найважливіших характеристик компетентності викладача-андрагога – його уміння ставати лідером в групі дорослих, що навчаються.

Ключові слова: освіта, дорослі, освіта дорослих, викладач, андрагог, професійна підготовка, викладач-андрагог.

Постановка проблеми. В європейській концепції освіти дорослих підкреслюється нова роль викладача, відмінна від традиційної, де він передає знання. Важливою характеристикою сучасної освіти є професіоналізація, розширення функціональних обов'язків освітян. Визначальними функціями працівника сфери освіти дорослих є такі: працівник освіти має бути і інженером, і архітектором, і розробником концепції освіти й навчання дорослих, радником і супутником того, хто навчається [2, с. 28]. Компетентність викладача має відповідати новим вимогам, а саме: він має бути чуйним до вимог і очікувань дорослих; планувати індивідуальну роботу; узгоджувати навчальну діяльність із наявним досвідом тих, хто навчається, та ін.

Виклад основного матеріалу. У світі викладача, який працює з дорослими, називають андрагогом. Ми виділяємо такі характеристики професійних якостей викладача-андрагога:

- вміння працювати з групою дорослих, які навчаються, за принципово відмінними соціально-демографічними характеристиками (різний вік, базова професійна освіта, а також її рівень);
- уміння ефективно організовувати навчальний процес, тобто створювати умови для досягнення бажаного результату кожним, хто навчається;
- знання не тільки основ, але і досягнень у галузі, пов'язаній з предметом, що викладається;
- вміння поєднувати інноваційні й традиційні методи навчання;
- відбір та структурування змісту навчання;
- розроблення навчальних планів, програм, контрактів тощо;
- виявлення психофізіологічних особливостей тих, хто навчається;
- вміння організувати роботу в малій групі;
- володіння технологією контролю засвоєння змісту тими, хто навчається, на будь-яких етапах навчання.

Ці вміння викладача-андрагога ґрунтуються на системі визначених знань, які йому треба опанувати для здійснення своєї діяльності. Насамперед він має знати теорію навчання дорослих. Ці знання послужать йому фундаментом для всієї його наступної діяльності зі свого навчання й удосконаленню, і для його професійної діяльності. Викладач має знати вікові, особистісні, психофізіологічні, соціальні й професійні особливості дорослих людей і дорослих, що навчаються. Йому потрібні також знання з педагогіки та психології навчання дорослих. Не може він обійтися і без знань основ філософії й соціології. Андрагог має володіти технологією навчання дорослих, сучасними технічними прийомами навчання, а також технологією самостійного навчання. Це означає, що викладач зобов'язаний володіти методиками психолого-андрагогічної діагностики тих, хто навчається, формами планування й реалізації процесу, спроможністю коригувати навчальний процес, а також організовувати і реалізовувати самостійне навчання. Викладачеві-андрагогу, як і всім іншим спеціалістам-андрагогам, треба знати економічні й правові аспекти освіти дорослих. Важлива царина знань андрагога – організація й технологія дистанційного навчання як одного з основних і найважливіших видів організації навчання дорослих. Розглянуті вище вміння і знання викладача-андрагога мають підкріплюватися також навичками, що сприяють його ефективній діяльності. До таких можна зарахувати навички проведення психолого-андрагогічної діагностики й опрацювання її результатів, розроблення навчально-методичних матеріалів, практичного викладання, роботи з науковою й навчально-методичною літературою, навички роботи на комп'ютері. Викладач-андрагог має також володіти й такими якостями, як толерантність, добро-

зичливість, емпатія, комунікативність, чуйність, ентузіазм, прагнення до лідерства, коректність, самокритичність, організаторські здібності, прагнення постійного самовдосконалення [4]. Таким чином, серед основних функцій викладача-андрагога з професійної перепідготовки, ми виділяємо:

– традиційну, пов'язану з передачею інформації в традиційних формах навчання, до яких належить лекційна форма;

– функцію "аналітика", завдяки якій викладач може визначати індивідуальні особливості, можливості й потреби того, хто навчається;

– функцію "інженера", творця нової технології навчання й методичного забезпечення;

– функцію конструктора, сутність якої проявляється в умовах модульного навчання.

Реалізація перерахованих функцій дає змогу оптимізувати взаємини особистості й суспільства, забезпечити конструктивність її соціального досвіду, завершити професійну реабілітацію здобувача робочого місця й відновити його можливості функціонування у сфері праці. На підставі андрагогічних принципів навчання, андрагогічної моделі навчання, моделі діяльності викладача-андрагога ми можемо визначити основні уміння, навички, знання, якості, ціннісні орієнтації викладача-андрагога, що є *моделлю його компетентності*. Створення такої моделі є однією з найважливіших умов і однієї з головних задач ефективної організації процесу навчання дорослих. Природно, до цієї проблеми давно була прикована увага багатьох як вітчизняних, так й зарубіжних дослідників. Практично всі американські дослідники підкреслюють, що однією з найважливіших характеристик компетентності викладача-андрагога є його уміння ставати лідером в групі дорослих навчаються

Більш детально вибудовує перелік компетентностей викладача-андрагога відомий англійський учений К.Т. Елсдон. До основних умінь він відносить: розуміння індивідуальних умов процесу навчання; виявлення мотивів навчання дорослих навчаються; організацію працездатних учбових груп; виявлення досвіду і рівня попередньої підготовки навчаються; створення гнучких, інформативних учбових програм, що відповідають запитам як що окремих навчаються, так і цілої групи, і зовнішнім вимогами; володіння гнучкими методами і формами навчання. З основних професійних якостей, яким винен володіти викладач-андрагог, Елсдон відзначає високий рівень чуйності і емпатії, поважне, відповідальне відношення до тих, що навчаються, самокритичність [5, р. 5-7].

Інші вчені М.Д. Махлін і О.В. Ерліх указують наступні "ознаки, що характеризують андрагогічну підготовку викладачів": наявність мети, що визначає характер діяльності викладачів; професійна орієнтація; уявлення про специфіку слухачів; володіння мовою викладання; розуміння закономірностей взаємодії учасників освітнього процесу; особиста відповідальність викладача за свою діяльність і її результативність; уявлення про чинники учбового процесу; "андрагогічний оптимізм"; уміння майстерно проявити себе як спеціаліста-андрагога [3, с.120-121.] Проте всі вказані вище автори не створюють стрункої і достатньо докладної моделі компетентності викладача-андрагога. Виходячи з визначених нами вище дій і функцій викладача-андрагога при виконанні операцій кожного з етапів процесу навчання, ми можемо сформулювати основні параметри моделі його компетентності таким чином. До основних *умінь* викладача-андрагога відносяться:

1. Визначення освітніх потреб тих, хто навчається.
2. Визначення рівня підготовки тих, хто навчається.
3. Виявлення об'єму і характеру життєвого досвіду тих, хто навчається і можливості їх використання в процесі навчання.
4. Виявлення когнітивного і учбового стилів тих, хто навчається.
5. Виявлення психо-фізіологічних особливостей тих, хто навчається.
6. Використання різних методик і засобів психолого-андрагогічної діагностики.
7. Визначення цілей навчання конкретних людей.
8. Визначення стратегії навчання.
9. Відбір і структуризація змісту навчання
10. Відбір джерел, засобів, форм і методів навчання.
11. Розробка учбових планів, програм або контрактів.
12. Створення комфортних фізичних і психологічних умов навчання.
13. Забезпечення учбового процесу необхідними навчально-методичними джерелами і засобами навчання.
14. Проведення оперативної психолого-фізіологічної, соціально-психологічної, когнітивної і функціональної діагностики тих, хто навчається.
15. Створення учбових ситуацій.
16. Організація спільної діяльності всіх учасників процесу навчання.
17. Визначення і використання різних критеріїв, форм, методів, засобів і процедур оцінювання досягнень тих, хто навчається і всього процесу навчання.
18. Визначення змін особистих якостей і мотиваційно-ціннісних установок у тих, хто навчається.
19. Розвиток і визначення перспектив освітніх потреб тих, хто навчається.
20. Корекція процесу навчання [1, с. 168-170].

Ці уміння викладача-андрагога базуються на системі певних *знань*, якими йому необхідно оволодіти для здійснення своєї діяльності. Перш за все, андрагог повинен володіти системою знань про теорію навчання дорослих. Ці знання будуть слугувати йому фундаментом всієї його подальшої діяльності і по своєму навчанню, і вдосконаленню, і по своїй професійній діяльності. Йому необхідно володіти знаннями про вікові, особові психофізіологічні, соціальні, професійні особливості дорослих людей і дорослих, що навчаються. Викладач-андрагог повинен мати знання з психології навчання дорослих. Він також не може обійтися без знання основ філософії і соціології освіти дорослих. Андрагог повинен володіти технологією навчання дорослих, сучасними технічними прийомами навчання, технологією самостійного навчання. Це значить, що викладач зобов'язаний володіти методиками психолого-андрагогічної діагностики навчаються, формами планування і реалізації процесу навчання, формами, методами, процедурами оцінювання процесу навчання, здатністю коректувати процес навчання, а також організувати і реалізувати процес самостійного навчання.

Йому важливо мати уявлення про організаційні основи освіти дорослих. Це дозволить викладачу орієнтуватися на конкретні потреби, потреби дорослих по вживанню своїх знань, а також і по використуванню своїх власних можливостей навчання дорослих.

Для ефективного і обґрунтованого викладання будь-яких дисциплін дорослим андрагогу важливо знати історичний розвиток андрагогічних концепцій та ідей, розуміти закономірність виникнення і розвитку андрагогічного підходу до навчання, необхідно знати економічні і правові аспекти освіти дорослих.

Важлива область знань андрагога – організація і технологія дистанційного навчання як одного з основних і найважливіших видів організації навчання дорослих. Природно, всі ці знання андрагог може придбати і використати лише на солідній базі загальнотеоретичної, загальнонаукової і психолого-педагогічної підготовки. Тут ми намітили лише ті знання, які безпосередньо пов'язані з діяльністю викладача як андрагога.

Розглянуті вище уміння і знання викладача-андрагога повинні підкріплюватися також певними *навичками*, що сприяють його ефективній діяльності. До них потрібно віднести навички проведення психолого-андрагогічної діагностики, обробки її результатів, розробки навчально-методичних матеріалів, практичного здійснення викладання, роботи з науковою і навчально-методичною літературою, роботи на комп'ютері.

Для ефективної діяльності викладач-андрагог повинен також володіти необхідними якостями. Основними *якостями*, необхідними для андрагога, є: терпимість, доброзичливість, емпатія, контактність (комунікативність), чуйність, ентузіазм, прагнення до лідерства, коректність, самокритичність, артистичність, організаторські здібності, прагнення до постійного самовдосконалення. Викладач-андрагог має також володіти й такими якостями, як толерантність, доброзичливість, емпатія, комунікативність, чуйність, ентузіазм, прагнення до лідерства, коректність, самокритичність, організаторські здібності, прагнення постійного самовдосконалення [4].

Абсолютно обов'язкові для андрагогів ціннісні орієнтації, які базуються на гуманістичних засадах: пошана людської особи; уявлення про людину як про самокерованого суб'єкта ноосфери; визнання і пошана плюралізму життєвих позицій, а також: розуміння навчання як способу життєдіяльності людини; усвідомлення і визнання рівноправної ролі тих, хто навчається; усвідомлення своєї ролі наставника і організатора, що забезпечує процес навчання дорослих.

Оскільки Україна не має досвіду щодо підготовки андрагогів, розглянемо з цього приводу досвід, запроваджений у європейських країнах. Для забезпечення високого рівня професійної підготовки фахівця педагогічного профілю виділимо чотири блоки дисциплін: *загальнокультурний, психолого-педагогічний, медико-біологічний і наочний*.

Загальнокультурний блок включає дисципліни, направлені на підвищення гуманітарної, екологічної, економічної, соматичної культури, культури пізнання і мислення. *Психолого-педагогічний* блок включає дисципліни, що припускають оволодіння основами педагогічної і психологічної культури, різними технологіями спілкування, управління, саморегуляції. В *медико-біологічний* блок включені предмети, що дають загальне уявлення про людський організм і необхідні заходи по підтримці його ефективного функціонування. *Наочний* блок припускає вивчення дисциплін, необхідних для глибокого, відповідного сучасному рівню розвитку тієї йди іншій області знання і діяльності відповідно до вибору навчається. Наочний блок спеціальності "Андрагогіка" містить принципово нові дисципліни. Курс "Введення в андрагогіку" знайомить майбутніх андрагогів з основними поняттями теорії навчання дорослих, розкриває ті чинники, які зумовили виникнення цієї нової науки про людину і про освіту, дає короткий екскурс в історію виникнення і розвитку андрагогічних концепцій. Задача курсу – ввести в світ понять і уявлень нової науки про освіту. Дисципліна "Психологія розвитку дорослої людини" присвячена розгляду основних параметрів психічного і духовного розвитку дорослої людини, рушійних сил цього розвитку, періодизації і основних особливостей розвитку людини в різні періоди зрілості. Ці знання слугують андрагогам базою для встановлення науково-обґрунтованих відносин взаємодії в роботі з дорослими. Курс "Психологічні основи освіти дорослих" розкриває соціально-психологічні особливості

навчання дорослих, функціональні можливості дорослих, проблему навчання і розкриття творчого потенціалу особи, особливості самореалізації людини в період дорослої. Система знань, висловлювана в даному курсі, послужить викладачам-андрагогам основою для організації навчання з урахуванням усіх особливостей дорослих, що навчаються. "Основи андрагогіки" є однією з базових дисциплін даного блоку. В ній детально розглядаються поняття теорії навчання дорослих, педагогічна і андрагогічна моделі навчання, основоположні принципи навчання дорослих, організаційно-діяльна модель процесу навчання дорослих, перспективи і проблеми розвитку освіти в світі і андрагогіки як науки про навчання дорослих людей, основні вимоги до андрагога, модель діяльності викладача-андрагога, основний зміст підготовки фахівців-андрагогів. Вивчення даної дисципліни дозволить тим, що навчаються, оволодіти фундаментальними теоретичними підставами своєї майбутньої професії.

Під час навчання курсу "Історія розвитку андрагогічних концепцій і ідей" розглядаються ідеї неперервності освіти, відмінності в навчанні осіб різного віку, простежуються зародження і розвиток андрагогічних ідей в Югославії, Німеччині, Польщі, Франції, СРСР, становлення андрагогіки як науки в працях американців М. Ноулза і Р. Сміта, англійців П. Джарвіса і учених "ноттингемської групи". Дані відомості допоможуть майбутнім андрагогам з'ясувати об'єктивну закономірність виникнення андрагогіки як однієї з наук про освіту дорослих.

Дисципліна "Філософія і соціологія освіти дорослих" висвітлює основні тенденції розвитку освіти в світі в контексті проблем розвитку цивілізації, культури, людини, основні функції освіти в розвитку людини і суспільства, соціально-філософські особливості освіти дорослих. Ці знання дозволять андрагогам одержати ясне уявлення про фундаментальні, основоположні характеристики освіти дорослих і його ролі в прогресі людства.

Метою учбового курсу "Технологія навчання дорослих" є вироблення умінь у процесі навчання дорослих. Після його вивчення майбутні фахівці-андрагоги зможуть кваліфіковано проводити спільно з тими, хто навчається, психолого-андрагогічну діагностику, планувати, здійснювати, оцінювати і коректувати процес навчання. Це стрижньова дисципліна в процесі оволодіння професією викладача-андрагога. Предмет "Історичний розвиток організаційних основ освіти дорослих", присвячений розгляду різних видів і організаційних форм освіти дорослих, тобто, поля діяльності андрагогів викладачів, консультантів, тьюторів, інспекторів, керівників у сфері освітніх послуг. Розвиток організаційних форм освіти дорослих простежується в історичному (з моменту виникнення перших структурних елементів до наших днів) і географічному просторі. Вивчення даного предмету допоможе майбутнім андрагогам у визначенні свого майбутнього місця роботи. Вивчаючи курс "Технологія самостійного навчання", майбутні андрагоги зможуть придбати уміння і навички організації власної діяльності по своєму навчанню, що є неодмінною умовою для успішної роботи будь-кого андрагога і для викладання даної дисципліни і інших дисциплін андрагогічного блоку. Важливе значення має вивчення специфічної форми організації навчання дорослих – дистанційного навчання. Дисципліна "Організація і технологія дистанційного навчання" дозволить майбутнім андрагогам придбати необхідні знання, уміння і навички для організації і здійснення даного виду освіти дорослих. Курс "Основи психолого-андрагогічної діагностики" з причини своєї виняткової значущості для діяльності андрагога-викладача, консультанта, тьютора виділений як самостійний, з тим щоб ті, хто навчаються, якомога глибше оволоділи технологією проведення цього етапу процесу навчання.

Крім того, у підготовці андрагогів передбачено вивчення також ряду учбових курсів по відбору і курсів спеціалізації, що дозволить андрагогам одержати більш вузьку спеціалізацію або поглиблену підготовку з питань, що цікавлять їх, зокрема, по проблемах управління, консультування, тьюторства.

Існують також одно- або дворічні професійно-освітні програми андрагогічної підготовки для осіб з вищою або середньою спеціальною освітою в цілях отримання другої професії, а також однорічна програма для отримання додаткової кваліфікації випускниками педагогічних вузів.

Природно, можливі і інші варіанти організації андрагогічної підготовки фахівців для роботи з дорослими. Головне – щоб ці програми були адекватні поставленим цілям навчання [1, с. 170-174]. На жаль нічого подібного в Україні на сьогодні немає.

Ці знання послужать йому фундаментом для всієї його наступної діяльності зі свого навчання й удосконаленню, і для його професійної діяльності.

Головним у діяльності викладача на ниві освіти стає не передача інформації на основі традиційних широко поширених методів навчання (лекція, семінар), а організація міжособистісної взаємодії на основі використання інтерактивних методів навчання, а також організація проблемного навчання. Саме ці методи сприяють розвитку активності тих, хто навчається, розвитку їхньої самооцінки в пізнанні своїх професійних можливостей в обраній діяльності, розвитку самостійності у вирішенні питань, а отже, в розвитку соціально-професійної мобільності.

Висновки. Нові функції викладача і нові вимоги до рівня його професійної компетентності є важливим чинником актуальності його андрагогічної підготовки. *Андрагогічна підготовка – це підготовка викладача до роботи з дорослою людиною, задіяною в процес будь-якого навчання, зокрема в*

процес професійної перепідготовки, до реалізації специфічних функцій в освітньому процесі. Професійні установки андрагога відображають головні професійні ідеї. Це перш за все:

- визнання освіти дорослих як найважливішого чинника розвитку держави й суспільства;
- реалізація індивідуально орієнтованого підходу в роботі з дорослими, що припускає право дорослого, що навчається, на самостійний вибір мети, цінностей і засобів освітньої діяльності;
- організація навчального процесу з урахуванням віку, життєвого й професійного досвіду того, хто навчається;
- взаємодія на основі від авторитарного стилю до співробітництва, партнерства;
- взаємообмін, взаємозбагачення досвідом у процесі освітньої діяльності;
- підтримка й розвиток у дорослих, що навчаються, саморегуляційної діяльності (самостійності, самоосвіти, самопрогнозування) й самореалізації в ній;
- вибір засобів навчання, що відповідають поставленому завданню й можливостям контингенту;
- задоволення потреби дорослих в теоретико-практичних знаннях і навичках, які допомагають людям справлятися із завданнями, які висуває життя.

Варто також мати на увазі, що обличчя ХХІ століття буде обумовлювати діяльність тих, хто сьогодні навчається у вищих навчальних закладах чи одержує там освіту в найближчий час.

Перед вищою освітою стоїть задача підготуватися до гідного виконання своєї місії в мінливому світі в ХХІ столітті, де головною роллю будуть грати знання, інформація й освіта.

Використані джерела

1. Змеєв С.И. Андрагогика: основы теории и технологи обучения взрослых. Москва, 2003. 207с.
2. Образование взрослых и социальные перемены. Совет Европы. Совет по культурному сотрудничеству. Санкт Петербург, 1993.
3. Рабочая книга андрагога. Под ред. С.Г. Вершловского. Санкт Петербург, 1998.
4. Tuross L. Andragogika. Zarys teorii oswiaty i wychowania doroslych. Wyd.11. Warszawa, PWN, 1978.
5. Elsdon K.T. The Training of Trainers. Cambridge, 1984.

Sigayeva L.

THE PROBLEM OF TRAINING EXPERTS ON ANDRAGOGY FOR WORKING WITH ADULTS

The article is focused on the issues facing the modern higher education. It is highly important to train experts on andragogy enabling to fulfill their mission and work with adults using new approaches in a changeable world with knowledge, information and education to become dominating. The professional abilities and functions of adult educators has been described.

The author determines as the main professional abilities of the adult educators, above all, the following ones: working with a group of adult educates who have absolutely different social demographic characteristics (different age, basic vocational education, education level); organizing the effective educational process, that is, to create conditions for achieving the expected result by everyone who learns; knowing both the basis and advances in the area related to the subject being taught; combining innovative and conventional teaching methods; selecting and building up the training content; developing various syllabi, curricula, contracts, etc; identifying psychophysiological features of the educates; organizing small groups work; controlling the educates' level of acquired knowledge.

The determined skills of an adult educator are based on the knowledge of the adult learning theory, adults' age, personal, psycho-physiological, social and professional features and those of adult learners, pedagogy and psychology on adult education, etc. The main functions of adult educators on vocational retraining include: a traditional method of the information transfer using such learning forms as a lecture, etc; the "analyst" function which implies enabling to determine the learners' individual characteristics, skills and needs; the "engineer" function which implies creating new teaching technology and methodological support; the "constructor" function which is essential for modular training.

Further implementing the adult education into national educational system and realizing its tasks provide the successful development of the higher education in the country.

Key words: education, adults, adult education, teacher, professional training, adult educator.

Стаття надійшла до редакції 26.01.2018 р.